

PaedDr. Zlatica Huľová, PhD.

Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici, Slovenská republika

UPLATŇOVANIE INDIVIDUALIZÁCIE V PRACOVNOM VYUČOVANÍ V PRIMÁRNEJ EDUKÁCII

Resumé

Individualizácia je považovaná v súčasnosti za jednu z moderných, inovačných foriem edukácie, ktorú predchádzali tradičné diferencované formy vyučovania. Stáva sa progresívnym dynamizujúcim edukačným trendom, ktorý smeruje od diferenciacie, cez individualizáciu až k najvyššiemu stupňu individualizácie, ktorý smeruje žiaka k osamostatňovaniu "letting go" k tzv. personalizácii. Autorka v príspevku poukazuje na nutnosť a potrebu uplatňovať individualizáciu v ranej edukácii. Poukazuje na odlišnosti pojmov diferencácia, individualizácia a na možnosti jej aplikácie do technického vzdelávania v predmete pracovné vyučovanie v ranej edukácii.

Kľúčové slová: diferencácia, individualizácia, personalizácia, technické vzdelávanie, raná edukácia.

THE USE OF INDIVIDUALIZATION IN TEACHING IN PRIMARY EDUCATION

Abstract

Individualisation, which has been preceded by traditional differentiated forms of teaching, is currently regarded as one of the modern and innovative forms of education. It is becoming a progressive and dynamic educational trend, which presents a shift from differentiation to individualisation and ultimately to the highest stage of individualisation, which guides students to their independence (letting go), to the so called personalisation". In her contribution, the author highlighted the need to apply individualisation in early education. She points out the difference between the notion „differentiation” and „individualisation” and draws the attention to the possibility of its application into technical training in early education.

Keywords: differentiation, individualisation, personalisation, technical training, early education.

ZASTOSOWANIE INDYWIDUALIZACJI NAUCZANIA W EDUKACJI PODSTAWOWEJ

Streszczenie

Indywidualizacja, którą poprzedzały różne tradycyjne formy nauczania, jest obecnie uważana za jedną z nowoczesnych, innowacyjnych form edukacji. Stopniowo staje się dynamiczną tendencją nurtu edukacyjnego, który rozciąga się od różnicowania do indywidualizacji, w tym aż do najwyższego jej stopnia prowadzącego studentów do ich niezależności, czyli tzw. personalizacji. Autorka zwraca uwagę na konieczność i potrzebę zindywidualizowania nauczania już w edukacji podstawowej. Wskazuje też odmienności różnicowania i indywidualizacji oraz pokazuje możliwości zastosowania indywidualizacji w nauczaniu przedmiotów technicznych w edukacji podstawowej.

Słowa kluczowe: różnicowanie, indywidualizacja, personalizacja, szkolenia techniczne, wczesna edukacja.

Úvod

Tradičné vyučovanie nezabezpečuje prípravu ani žiakov v škole ani budúcich učiteľov základných a stredných škôl pre prax, ktorá sa neustále vyznačuje novými čoraz výraznejšími zmenami reflektujúcimi vývoj a zmeny súčasnej spoločnosti. Študenti pedagogických škôl by si mali osvojovať trvalejšie hodnoty, ako len získavanie množstvá informácií, ktoré nielen rýchlo zabúdajú, ale informácií, ktoré sa neustále menia a mnohokrát sú pre prax málo potrebné. Učiteľ by mal byť pripravovaný ako praktik a nie akademický teoretik. Je dôležité u nich nielen rozvíjať kognitívne schopnosti ale hlavne schopnosti racionálne sa učiť a byť flexibilný k rýchle sa meniacim podmienkam spoločenského života. Je nutné rozvíjať ich emocionálnu, psychomotorickú stránku, rozvíjať ich tvorivé schopnosti, kritické myslenie a naučiť ich predovšetkým chápať prácu v škole ako službu jednotlivcom, tvoriacich triedny tím, ktorým by mal otvárať obzor poznania a byť nápomocný pri sebarozvíjaní. Pri efektívnej, modernej a dobre premyslenej príprave budúcich učiteľov, pri uplatňovaní vysokoškolskej prípravy študenta orientovanej na jedinečnosť každého z nich, príprave orientovanej predovšetkým na prax, bude možné očakávať, že nový absolvent s učiteľskou kvalifikáciou bude naozaj kvalifikovane pristupovať v edukácii každého žiaka ako jedinečnej osobnosti. Len tak bude možné zabezpečiť, aby jeho edukačné pôsobenie smerovalo k príprave svojich žiakov na život a na ich budúcu profesiu zodpovedajúcu ich schopnostiam, možnostiam, ktorá bude vyplývať z ich osobných záujmov.

Od diferenciacie cez individualizáciu až k personalizácii

Diferenciácia je pre súčasnú edukačnú prax považovaná za selektívny edukačný prístup. V mnohých krajinách je zakázaná, pretože diskriminuje jednotlivcov. V edukačnom procese neakceptuje v plnej miere danosti, potreby, jedinečnosť a špecifickosť každého jednotlivca, pretože všetci spolu, alebo

v malých diferencovaných skupinách pracujú s rovnakým obsahom, s rovnakým zadaním úloh, s rovnakým tempom a za rovnaký čas. Skupiny sú tvorené podľa rovnakých schopností, možností, nadania, či talentu. Preto sa ako uvádza Průcha – Walterová – Mareš 2003 žiadaným a progresívnym trendom diferenciacie sa stáva individualizácia¹.

Požiadavky na individualizáciu prichádzajú v 19. storočí od pedagógov i psychológov odmietajúcich tradičné vyučovanie a svoje filozofické odôvodnenie majú aj v pragmatizme J. Deweya. Rovnako vychádzajúc z humanizácie vzdelávania sa vynára potreba edukáciu individualizovať, vzhľadom na individuálne špecifiká a potreby súčasného žiaka. Vychádza z teórie sociokognitívneho konfliktu, ktorý sa opiera o myšlienku, že zdroj pokroku jednotlivca je podmienený konfrontáciou partnera, v ktorej sa učí objavovať nové poznanie, na základe čoho mení svoje názory a postoje².

Podľa Kosovej 2007 pri humanizácii edukačného procesu je potrebné uplatňovať štyri základné princípy:

1. jedinečnosť ako cieľ a podmienka edukácie, čo znamená rešpektovať individualitu každého žiaka,
2. sebarozvoj ako cieľ a podmienka edukácie, vychádza z poňatia žiaka ako subjektu výučby, ktorý nezohráva len úlohu pasívneho objektu,
3. celostnosť rozvoja osobnosti, čo znamená rozvíjať všetky tri vývinové oblasti a to kognitívnu, socioemocionálnu a psychomotorickú,
4. personálna rovina edukácie ako priorita, v ktorej sa žiak vníma ako podstatný.

Individualizácia vyplýva predovšetkým z jedinečnosti, ktorá je prvým a základným princípom humanizácie. Z toho dôvodu sa aj v súčasnej edukácii individualizácia javí viac ako aktuálna, respektíve ako nutná. Ak chceme ponímať každého žiaka ako individualitu, ako jedinečnú bytosť, musíme tomuto ponímaniu proces učenia prispôbiť. V edukačnej praxi to jednoznačne

¹ J. Průcha, E. Walterová, J. Mareš, *Pedagogický slovník*, Praha 2003, cyt. za: Z. Huřová, *Individualizovaná edukácia žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia*, Banská Bystrica 2007, ISBN 978-80-8083-513-2, s. 26.

² Z. Huřová, *Individualizované edukačné programy*, Banská Bystrica 2009, ISBN 978-80-8083-868-3, s. 67.

znamená edukáciu individualizovať, v ktorej učiteľ v plnej miere rešpektuje všetky špecifickú žiakov, vie a chápe, že každý žiak je iný, že vyžaduje iný prístup a že nie je možné na všetkých uplatňovať a požadovať to isté v rovnakom čase, rovnakým tempom a v rovnakej miere náročnosti.

Pristupovať k žiakovi individualizovane znamená pristupovať a rešpektovať jednotlivostí, jedinečností, špecifiká, potreby, záujmy, temperament, tempo jednotlivca, alebo kooperujúcej skupiny. Zámerom individualizácie je maximalizovať rast a rozvoj každého žiaka a jeho individuálny úspech zabezpečiť tým, že plní každému žiakovi jeho požiadavky, potreby a pomáha mu v procese učenia sa. To poskytuje príležitosť žiakom učiť sa svojim vlastným tempom a umožňuje každému byť vlastným spôsobom úspešným. Rozdiel medzi individuálnym prístupom a individualizáciou je v tom, že pri individuálnom prístupe učiteľ pracuje s jedným žiakom a pri individualizácii pracuje s viacerými žiakmi, či so skupinami, no každý žiak plní svoju úlohu tak, aby dochádzalo k plneniu stanoveného cieľa edukačného procesu.

V súčasnosti však neustále zotrúva problém, že učiteľ podáva učivo často hromadne pre všetkých, pričom úroveň ich vnímania a osvojovania je veľmi rôzna. Bajtoš a Pavelka 1999 uvádzajú, že základným rozporom v tradičnom vyučovaní je učiteľovo hromadné zdieľanie učiva žiakom s ich individuálnym osvojovaním.

Úroveň chápania a zapamätávania si učiva u úspešnejších žiakov je kvalitnejšia, rýchlejšia a u menej úspešných je to naopak. Práve z toho dôvodu je v súčasnosti nevyhnutné pristupovať v edukačnom procese individualizovane, čo znamená pristupovať k nim podľa istých kritérií a to nielen pre zefektívnenie edukačného procesu, ale hlavne pre skvalitnenie žiakovho učenia sa a nadobúdania potrebných pre život a prax kompetencií. Pri aplikácii individualizácie do edukačného procesu je potrebné v príprave učiteľa a v riadení výučby vytvárať podmienky pre rozvoj schopností, výkonov i pracovného tempa inak u pomalých, u menej úspešných, ako u talentovaných či nadaných žiakov. Podľa Tomkuliakovej 2012 je potrebné *stavať na aktivizácii učenia sa žiakov prostredníctvom*

*zážitkov, vytváraním tvorivých učebných situácií, skúseností a vytvárať podnetné učebné prostredie*³. Výskumy, ktoré sa zaoberali touto problematikou dokazujú, že rozdiely v pracovnom tempe a žiackych výkonoch nie sú nemenné a že je možné ich zámernou vhodnou organizáciou výučby meniť.

Pri uplatňovaní individualizácie v edukácii je podstatné, aby si učiteľ uvedomil, že žiaci sa od seba odlišujú, že každý z nich je svojim spôsobom jedinečná osobnosť. Preto je najpodstatnejšie *poznávanie* každého žiaka učiteľom, aby vedel a poznal jeho preferovaný spôsob učenia sa, vnímania, myslenia a konania. Len tak môže čo najviac prispôbiť vyučovanie jednotlivým žiakom. Je nevyhnutné aby neustále poznával žiakov, všímal si ich individuálne zvláštnosti, spôsoby vnímania i poznávania ale i rodinné prostredie, ktoré ho ovplyvňuje.

Zavádzaním individualizácie do vyučovania nielen že zabezpečujeme efektívnejší rozvoj jednotlivcov, ale aj vedieme žiakov k samostatnosti. Huľová 2007 píše, že pomalou a postupnou prípravou, ako aj postupným zavádzaním individualizácie do bežného života triedy je možné postupne dosiahnuť *personalizáciu*. Znamená to, že žiaci budú schopní samostatne pracovať, budú si vedieť usporiadať prácu, vyberať si úlohy, ktoré vyhovujú ich záujmom, potrebám aj schopnostiam. Budú rozumieť, že nie je dôležité byť stredobodom, ale súčasťou dobrého kolektívu, schopného spolupráce, ktorý zachováva jedinečnosť každého jednotlivca. Hlavným smerom a cieľom individualizácie je teda personalizácia žiaka, v ktorej je schopný samostatne pretvárať seba a svet. Personalizácia podľa Obdržálka 2003 in Huľová 2009 je tiež jednou zo základných funkcií vzdelávania. Ide tu o formatívnu stránku vzdelávania, ktorú inak môžeme nazvať aj sebarealizácia, pretože ide v nej o aktivitu a tvorivosť rozvoja seba samého.

Personalizáciou sa zaoberá nielen pedagogika, ale aj personalisticky orientovaná psychológia C. Rogersa, ktorá je charakteristická nedirektívnym vzdelávaním zameraným na osobnosť. Základným princípom je výchova autentickej osobnosti, ktorá je bezvýhradne sama sebou, dôveruje svojim

---

³ R. Tomkuliaková, *Stratégie výučby prírodovedy v primárnom vzdelávaní*, Banská Bystrica 2012, ISBN 980-80-557-0386-2, s. 13.

schopnostiam, možnostiam či záujmom. Tu sa učiteľ dostáva do roly pomocníka, facilitátora, usmerňovateľa či radcu, ktorý napomáha žiakovi aktivizovať všetok svoj vnútorný potenciál⁴. Učiteľ by teda nemal byť len tým, kto žiaka učí, vedie a vychováva. Mal by byť predovšetkým pomocníkom pri učení, podieľať sa na riadení jeho práce a nie riadiť ju. Pre dosiahnutie personalizácie je potrebné vedieť individualizáciu vo vyučovaní správne uplatňovať. Nesprávnym začleňovaním do procesu vyučovania nedosiahneme očakávaný výsledok. Preto je potrebné poznať za akých podmienok je to vhodné a ako ju aplikovať. Správnou aplikáciou a zautomatizovaním individualizácie v edukácii sa najvyššou mierou u žiakov stáva osamostatnenie. Ak učiteľ nechá žiakov samostatne pracovať, naučia sa sami si určiť ako budú pracovať a všetko, čo môžu urobiť samostatne, urobia sami, bez pomoci učiteľa. Personalizácia je teda najvyšší stupeň dosiahnutia vlastného učenia sa, v ktorom ich nechávame ísť a pritom sú schopní samostatne pracovať a rozvíjať sa.

Možnosti aplikácie individualizácie v predmete pracovné vyučovanie

Cieľom technického vzdelávania na 1. stupni základnej školy v predmete pracovné vyučovanie je pochopiť význam práce a techniky ako dôležitej zložky spoločenského života.

V roku 2008 sa odštartovala školská obsahová reforma, ktorá novým zákonom, *Zákon č. 245/2008* zaviedla dvojúrovňový model vzdelávania. Na prvej úrovni sa zaviedol Štátny vzdelávací program ako najvyšší kurikulárny dokument, na základe ktorého si školy na druhej úrovni vytvárajú vlastné Školské vzdelávacie programy. V Štátnom vzdelávacom programe je predmet pracovné vyučovanie na 1. stupni základnej školy zaradený do oblasti „Človek a svet práce” s časovou dotáciou 1 hodiny týždenne a ponechal sa len vo 4. ročníku. Učivo, ktoré bolo obsahom pracovného vyučovania v 3. ročníku sa presunulo do predmetov prírodoveda a výtvarná výchova. Gašparová 2008,

---

⁴ Z. Huľová, *Individualizované edukačné ...*, op. cit., s. 67.

považuje za negatívum v Štátnom vzdelávacom programe značnú redukciu pracovného vyučovania a pracovnej výchovy, pretože práve v týchto disciplínach by sa malo u žiakov predovšetkým zameriavať na: *tvorbu pracovných návykov súvisiacich s bežným osobným a rodinným životom – údržba obytného aj vonkajšieho životného prostredia, odevov a pod*⁵.

Po štvorročných skúsenostiach v školskej praxi sa zistilo, že táto zmena nebola vhodná a chyby, ktoré reforma v roku 2008 priniesla do praxe, je potrebné napraviť. Dnes sa uvažuje o opätovnom navrátení pracovného vyučovania do 3. a 4. ročníka, kým mnohí učitelia z praxe apelujú na návrat aj do 1. a 2. ročníka primárnej školy. Hlavný a nepopierateľný argument je, že žiaci nenadobúdajú dostatočné pracovné zručnosti a nie sú pripravovaní pre budúce profesie dostatočným rozvíjaním a nadobúdaním pracovných a technických kompetencií. So súčasným návrhom na zmeny prichádzajú aj korekcie obsahu vzdelávania, menia sa tematické celky, ktoré by mali vychádzať z potrieb praktického života.

Napriek všetkým zmenám, ktoré sa uskutočnili a uskutočňujú sa dnes, nemenia sa prístupy učiteľov v edukačnej praxi. U mnohých zotrývajú tradičné spôsoby výučby aj v tomto predmete. Učitelia často pracujú hromadne so všetkými žiakmi, s rovnakým pracovným postupom na jednom výrobku, s rovnakými pomôckami, bez rozvíjania kreativity, flexibility, bez ohľadu na záujmy žiakov, na ich možnosti, schopnosti, bez ohľadu na ich jedinečnosť. Práve v predmete pracovné vyučovanie sa dá ideálne aplikovať individualizácia. Každý žiak sa môže realizovať v rámci svojich možností, schopností, poznatkov v danej téme. Nie všetci musia pracovať na výrobku, ktorý im je ponúkaný ako vzor. To je ešte stálym zvykom v súčasnom vyučovaní. Učitelia neuvažujú o tom, že každý žiak môže k danej téme priniesť niečo iné, zaujímavé, obohacujúce svojich spolužiakov.

---

⁵ M.Gašparová, *Diferencovaný prístup k žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia*, [in:] *Zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie rovnomeného názvu*, Banská Bystrica 2008, s. 181.

Vo väčšine prípadov sa na školách vyučuje tradične. Na túto skutočnosť poukazujú mnohí autori vo svojich výskumných prácach. Je bežnou praxou, že napríklad pri práci s papierom všetci obkresľujú, vystrihujú, vyfarbujú, prípadne lepia podľa jedného alebo viacerých vzorov, no techniky sú rovnaké. Z textilu, vlny, kartónu všetci robia jeden a ten istý výrobok, možno s malými obmenami. Nevyužívajú sa multimediálne technológie, projektové, či blokové vyučovanie kde by učitelia mali možnosť nielen aplikovať individualizáciu vo výučbe, ale mohli by uplatňovať integráciu viacerých predmetov, začleňovať prierezové témy do edukačného procesu. Len vo výnimočných prípadoch je možné sa stretnúť s niektorou z uvedených foriem vzdelávania. Učitelia sa odvolávajú na nedostatok času, na predimenzovanosť obsahov vzdelávania, ktoré poznáme ako nekonečne neriešené problémy. Z uvedeného vyplýva, že problematika zisťovania kvality a efektivity vyučovacieho procesu je veľmi zložitá a neriešená systematicky.

Záver

Na kvalitu a efektivitu vyučovacieho procesu majú vplyv mnohé determinanty, ktoré je potrebné neustále skúmať. Tu zohráva veľkú úlohu príprava študentov učiteľského zamerania ale aj učiteľov z praxe, ktorých je potrebné na nové edukačné formy a spôsoby pripravovať tak v predgraduálnom ako aj v kontinuálnom vzdelávaní.

Uplatňovanie individualizácie v edukačnom procese je veľmi náročné na prípravu učiteľa, ale je potrebné uvedomiť si ako veľmi je tento spôsob výučby potrebný. Výsledky jej vplyvu je možné pozorovať po dlhoročnej neúnavnej práci, pri sledovaní ako sa žiaci dokážu vzájomne akceptovať, pomáhať si, navzájom sa obohacovať tým, že sa učia jeden od druhého, dokážu samostatne pracovať a zvyšujú si svoje príležitosti na budúce profesie.

Literatúra

1. Bajtoš, J., Pavelka, J., *Základy didaktiky technickej výchovy*, Prešov 1999, 13 – 22, 65 – 66, 77 – 78, ISBN 80-88722-46-2.
2. Gašparová, M., *Diferencovaný prístup k žiakom zo sociálne znevýhodneného prostredia*, [in:] *Zlepšenie prístupu Rómov k vzdelávaniu*. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie rovnomeného názvu, Banská Bystrica 2008.
3. Huľová, Z., *Individualizovaná edukácia žiakov zo sociálne znevýhodneného prostredia*, Banská Bystrica 2007, ISBN 978-80-8083-513-2.
4. Huľová, Z., *Individualizované edukačné programy*, Banská Bystrica 2009, ISBN 978-80-8083-868-3.
5. Kosová, B., *Vybrané kapitoly z teórie personálnej a sociálnej výchovy pre učiteľov 1. stupňa ZŠ*, Banská Bystrica 2005, ISBN 80-8083-043-6.
6. Obdržálek, Z. a KOL, *Didaktika pre študentov učiteľstva základnej školy*, Bratislava 2003, ISBN 80-223-1772-1.
7. Průcha, J., E. Walterová, J., Mareš., *Pedagogický slovník*, Praha 2003, ISBN 978-80-7178-772-3.
8. Tomkuliaková, R., *Stratégie výučby prírodovedy v primárnom vzdelávaní*, Banská Bystrica 2012, ISBN 980-80-557-0386-2.